

А. В. Винниченко

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ МАСИВ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Державна підтримка сільського господарства відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного розвитку аграрного сектору, формуванні продовольчої безпеки та підвищенні конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників. Вона спрямована на створення сприятливих умов для ефективного функціонування аграрного ринку, зменшення ризиків, пов'язаних із виробництвом, та стимулювання інноваційного розвитку. Разом із тим, реалізація державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки є фактично неможливою без відповідного нормативно-правового регулювання, за допомогою якого здійснюється упорядкування суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя. Останній представляє собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовано на регулювання та упорядкування суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя. Метою статті є: охарактеризувати нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. У статті, спираючись на аналіз норм чинного законодавства, виділено систему нормативних документів, які складають нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Наголошено, що розгалуженість нормативно-правового матеріалу у досліджуваній сфері значно ускладнює правозастосовну практику у цій сфері, а відтак перешкоджає реалізації права на отримання відповідної державної підтримки. Зроблено висновок, що законодавчі акти найбільш доцільно поділити на дві групи: 1) закони, які регулюють окремі сфери сільськогосподарської діяльності, а також діяльність суб'єктів у відповідній сфері суспільного життя; 2) законодавчі акти, що визначають основи здійснення державної підтримки. Що ж стосується підзаконних нормативно-правових актів, то їх ключове призначення полягає у визначенні процедурних та організаційних засад державної підтримки, а також здійснення звітності у цій сфері. Незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, слід зазначити, що він за своєю сутністю та механізмом реалізації є складним, а відтак ускладнює доступ до отримання такої допомоги.

Ключові слова: нормативно-правовий масив, нормативний акт, державна підтримка, сільське господарство, продовольча безпека.

Актуальність теми. Державна підтримка сільського господарства відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного розвитку аграрного сектору, формуванні продовольчої безпеки та підвищенні конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників. Вона спрямована на створення сприятливих умов для ефективного функціонування аграрного ринку, зменшення ризиків, пов'язаних із виробництвом, та стимулювання інноваційного розвитку. Разом із тим, реалізація державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки є фактично неможливою без відповідного нор-

мативно-правового регулювання, за допомогою якого здійснюється упорядкування суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя. Останній представляє собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовано на регулювання та упорядкування суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені підтримці сільського господарства України, у своїх наукових працях розглядали: М.П. Денисенко, В.О. Зубко, І.В. Ігнатенко, А.С. Кречик, А.І. Литвинов, В.В. Мушенко, К.О. Перепелиця, К.М. Речка та багато інших.

Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованою є проблема нормативно-правового регулювання сільського господарства України саме в контексті забезпечення продовольчої безпеки.

Саме тому метою статті є: охарактеризувати нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження відзначимо, що розглянути нормативно-правові акти, що складають нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки, найбільш доцільно в залежності від їх юридичної сили. Так, в першу чергу слід приділити увагу Конституції України. Конституція — це закон законів, вона не може бути змінена звичайним законом, і внесення змін до неї зумовлює внесення змін до тих законів і підзаконних актів, що діяли на той час. Доктор юридичних наук, професор, справедливо відмічає, що від існуючих у державі численних законів конституція відрізняється тим, що вона є головним джерелом конституційного права, в якому в систематизованій формі закріплені найважливіші правові норми держави і який підноситься над усіма іншими законами через значення норм, правил, що в ній містяться, і особливих гарантій їх реалізації. На відміну від інших галузевих законів конституція регулює надзвичайно широке коло суспільних відносин, які охоплюються терміном «державний устрій» [1, с.55]. Зауважимо, що Основний Закон не містить положень, які безпосередньо забезпечують державну підтримку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки, втім, окремі його положення прямо впливають на відповідну сферу спільного життя. До прикладу, слід вказати положення: статтю 41, яка гарантує право власності, включаючи право на землю як ресурс для сільськогосподарського виробництва; статтю 22 - встановлює принципи соціальної справедливості, які передбачають підтримку соціального розвитку сільських громад; Статтю 48, котра гарантує право на охорону здоров'я та належні умови життя, що включають доступ до безпечної та достатньої їжі, що безпосередньо пов'язано з продовольчою безпекою; Стаття 16 Конституції України проголошує, що охорона навколишнього природного середовища є одним з основних завдань держави. Це безпосередньо стосується аграрного

виробництва, оскільки сталий розвиток сільського господарства залежить від екологічного балансу [2].

Далі за юридичною силою слід виділити Закони України, перелік яких є досить широким. Так, до прикладу, Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» регулює відносини між органами виконавчої влади, операторами ринку харчових продуктів та споживачами харчових продуктів і визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, ввозяться (пересилаються) на митну територію України та/або вивозяться (пересилаються) з неї. Ним встановлено, що держава здійснює регулювання безпечності та окремих показників якості харчових продуктів шляхом: встановлення санітарних заходів; встановлення вимог до окремих показників якості харчових продуктів; державної реєстрації визначених об'єктів санітарних заходів; видачі, тимчасового припинення дії, анулювання, переоформлення та поновлення дії експлуатаційного дозволу; інформування та підвищення обізнаності операторів ринку і споживачів щодо безпечності та окремих показників якості харчових продуктів; встановлення вимог щодо стану здоров'я персоналу потужностей; участі у роботі відповідних міжнародних організацій; здійснення державного контролю; притягнення операторів ринку, їх посадових осіб до відповідальності у разі порушення законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів [3].

Закон України «Про стимулювання розвитку агропромислового комплексу України» визначає основні напрями державної політики пріоритетного розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу, створює сприятливі економічні умови для збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської техніки та обладнання для харчової і переробної промисловості, визначає шляхи формування ринку та вдосконалення системи забезпечення агропромислового комплексу вітчизняною технікою і обладнанням [4].

Закон України «Про фермерське господарство» визначає правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України. Закон спрямований на створення умов для реалізації ініціативи грома-

дзян щодо виробництва товарної сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також для забезпечення раціонального використання і охорони земель фермерських господарств, правового та соціального захисту фермерів України. Законом запроваджено заходи державної підтримки фермерських господарств. Зокрема новоствореним фермерським господарствам у період становлення (перші три роки після його створення), фермерським господарствам, зокрема з відокремленими фермерськими садибами, сімейним фермерським господарствам, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, визначених в установленому порядку Кабінетом Міністрів України, надається допомога за рахунок коштів державного бюджету, у тому числі через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, а також може надаватися за рахунок коштів місцевих бюджетів [5].

Закон України «Про особисте селянське господарство» визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади ведення особистого селянського господарства. Він визначає, що державна підтримка особистих селянських господарств здійснюється відповідно до загальнодержавних і регіональних програм за рахунок державного і місцевих бюджетів у порядку, встановленому законом [6].

Закон України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, цінovій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення [7]. Закон України «Про державні резерви» визначає правові, організаційні та фінансово-економічні засади формування, розміщення, зберігання, переміщення, поставки, резервування, освіження, відпуску матеріальних цінностей державних резервів, а також створення та функціонування Єдиного реєстру державних резервів. Норми цього Закону стосуються у тому числі й продовольчої безпеки [8].

Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» регулює майнові і особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності на сорти рослин [9]. Закон України

«Про карантин рослин» визначає правові, організаційні та фінансово-економічні основи карантину рослин, повноваження органів державної влади, їх посадових осіб, права і обов'язки юридичних та фізичних осіб, спрямовані на запобігання занесенню та поширенню відсутніх на території України регульованих шкідливих організмів, і становить частину законодавства України щодо захисту життя та здоров'я рослин [10].

Закон України «Про племінну справу у тваринництві» визначає загальні правові, економічні та організаційні основи племінної справи у тваринництві, спрямовані на поліпшення племінних і продуктивних якостей тварин, підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності галузі. Згідно цього Закону Фінансування розроблення та виконання загальнодержавних програм селекції у тваринництві здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел, не заборонених законодавством. З метою збереження племінних (генетичних) ресурсів поліпшених, наявних, локальних і зникаючих видів і порід центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері тваринництва, забезпечує створення за рахунок коштів Державного бюджету України генофондних господарств, генофондних стад, банків сперми та ембріонів і генофондних банків шовкопрядів [11].

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» визначає основні засади виробництва та обігу насіння і садивного матеріалу, а також порядок здійснення державного контролю за ними. Державна підтримка селекції, насінництва та розсадництва здійснюється в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік [12].

Закон України «Про молоко та молочні продукти» визначає правові та організаційні основи забезпечення безпечності та якості молока і молочних продуктів для життя та здоров'я населення і довілля під час їх виробництва, транспортування, переробки, зберігання і реалізації, ввезення на митну територію та вивезення з митної території України. Державна підтримка виробників молока, молочної сировини і молочних продуктів здійснюється виходячи з пріоритетності розвитку молочної галузі агропромислового комплексу, зокрема шляхом фінансування з Державного бюджету України: програм розвитку селекційно-племінної роботи в молочному скотарстві, протиєпізоотичних заходів, що мають загальнодержавне значення;

дотацій на молоко незбиране екстра вищого, першого та другого ґатунку і вершки незгущені; підтримки виробництва продукції дитячого харчування; надання пільгових короткострокових і довгострокових кредитних ресурсів тощо [13].

Далі в розрізі піднятої у роботі проблематики приділимо увагу підзаконним нормативно-правовим актам, серед яких слід виділити:

- Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України визначає основні напрями державної політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки держави: забезпечення належної якості й безпеки продовольчої продукції, що реалізується на внутрішньому ринку, та її цінової доступності для населення України; стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження відповідно до потреб населення шляхом підвищення рівня забезпеченості аграрно-промислового комплексу матеріально-технічними ресурсами; дальше реформування аграрної сфери економіки, утвердження ринкових засад функціонування агропромислового комплексу; забезпечення раціонального використання та належної охорони земель сільськогосподарського призначення; тощо [14].

- Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» відповідно до якого з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина встановлено ціль подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства [15];

- Указ Президента України «Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні», яким запроваджено такі напрями державного врегулювання сфери продовольчої безпеки: 1) визначення національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні на період до 2030 року, у тому числі за такими напрямками, як здорове харчування, дружнє до довкілля виробництво, стійкість до ринкової нестабільності та доступність харчових продуктів для всіх груп населення; 2) забезпечення реалізації національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні

на період до 2030 року, зокрема, під час розроблення проектів прогнозних і програмних документів та проектів нормативно-правових актів, насамперед у сферах сільського господарства, з питань продовольчої безпеки, безпечності та якості харчових продуктів; 3) запровадження системи моніторингу реалізації національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні на період до 2030 року з обов'язковим оприлюдненням результатів такого моніторингу щороку до 1 березня року, який настає за звітним [16].

- Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки», якою затверджено Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [17];

- Розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено план заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану визначено такі завдання: здійснення моніторингу стану продовольчої безпеки; забезпечення безперебійного виробництва сільськогосподарської продукції та харчових продуктів; задоволення нагальних потреб функціонування держави щодо забезпечення населення територіальних громад в регіонах, на території яких тривають активні бойові дії, продовольчими товарами тривалого зберігання; формування розгалуженої мережі зберігання резервів сировини та продовольчих ресурсів для задоволення стратегічних потреб держави; створення можливостей для самозабезпечення харчовими продуктами територіальних громад та домогосподарств та ін. [18];

Висновки. Підбиваючи підсумок наукового дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки представлена великою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили. Так, Конституція України та міжнародні нормативно-правові акти визначають найбільш важливі засади функціонування сільськогосподарського сектору, а також державної політики у галузі забезпечення продовольчої безпеки. В свою чергу законодавчі акти найбільш доцільно поділити на дві групи: 1) закони, які регулюють окремі сфери сільськогосподарської діяльності, а також діяльність суб'єктів у відповідній сфері суспільного життя; 2) законодавчі акти, що визначають основи здійснення державної підтримки. Що ж стосується підзаконних нормативно-правових актів, то їх ключове

призначення полягає у визначенні процедурних та організаційних засад державної підтримки, а також здійснення звітності у цій сфері. Незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, слід зазначити, що він за своєю сутністю та механізмом реалізації є складним, а відтак ускладнює доступ до отримання такої допомоги.

Список використаної літератури:

1. Конституційне право України: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. академіка АПрН України, доктора юридичних наук, професора Ю. М. Тодики, доктора юридичних і політичних наук, професора В. С. Журавського. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#Text>
3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів. Закону України від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про стимулювання розвитку агропромислового комплексу України. Закон України від 7 лютого 2002 року № 3023-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3023-14#Text>
5. Про фермерське господарство. Закон України від 19 червня 2003 року № 973-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15/conv#n73>
6. Про особисте селянське господарство. Закон України від 15 травня 2003 року № 742-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15/conv#n73>
7. Про державну підтримку сільського господарства України. Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
8. Про державні резерви. Закон України від 9 серпня 2023 року № 3310-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3310-20#Text>
9. Про охорону прав на сорти рослин. Закон України від 21 квітня 1993 року № 3116-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text>
10. Про карантин рослин. Закон України від 30 червня 1993 р. № 3348-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12#Text>
11. Про племінну справу у тваринництві. Закон України від від 15 грудня 1993 р. № 3691-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text>
12. Про насіння і садивний матеріал. Закон України від 26 грудня 2002 р. № 411-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15/conv#n244>
13. Про молоко та молочні продукти. Закон України від 15 травня 2003 р. № 742-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1870-15#Text>
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року «Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України». Указ президента України від 28 грудня 2005 року № 1867/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1867/2005#Text>
15. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
16. Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні. Указ Президента України від 7 лютого 2022 р. № 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41/2022#Text>
17. Деякі питання продовольчої безпеки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF#Text>
18. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text>

Vynnychenko A. V. The regulatory and legal framework of state support for agriculture in Ukraine in the context of ensuring food security

State support for agriculture plays a key role in ensuring the stable development of the agricultural sector, the formation of food security and increasing the competitiveness of agricultural producers. It is aimed at creating favorable conditions for the effective functioning of the agricultural market, reducing risks associated with production, and stimulating innovative development. At the same time, the implementation of state support for agriculture in Ukraine in the context of ensuring food security is virtually impossible without appropriate regulatory and legal regulation, through which social relations in the studied sphere of social life are regulated. The latter is a set of regulatory and legal acts of various legal force, the norms of which are aimed at regulating and regulating social relations in the studied sphere of social life. The purpose of the article is: to characterize the regulatory and legal array of state support for agriculture in Ukraine in the context of ensuring food security. The article, based on the analysis of the norms of current legislation, identifies a system of regulatory

documents that make up the regulatory and legal framework of state support for agriculture in Ukraine in the context of ensuring food security. It is emphasized that the extensiveness of regulatory and legal material in the studied area significantly complicates law enforcement practice in this area, and therefore hinders the exercise of the right to receive appropriate state support. It was concluded that it is most appropriate to divide legislative acts into two groups: 1) laws that regulate individual areas of agricultural activity, as well as the activities of entities in the relevant area of public life; 2) legislative acts that determine the basis for the implementation of state support. As for subordinate regulatory legal acts, their key purpose is to determine the procedural and organizational principles of state support, as well as the implementation of reporting in this area. Despite the extensiveness of the regulatory material, it should be noted that it is complex in its essence and implementation mechanism, and therefore complicates access to such assistance.

Key words: *regulatory and legal framework, regulatory act, state support, agriculture, food security.*